

4. Модельный закон о саморегулируемых организациях [Электронный ресурс] : постановление Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ от 31 октября 2007 г. № 29-7. – Режим доступа : http://www.sro.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=296

5. Кирильчук В. В. Саморегулівні організації [Електронний ресурс] / В. В. Кирильчук. – Режим доступу : http://www.3222.ua/article/samoregulvn_organzats.htm

6. Про заклади охорони здоров'я [Електронний ресурс] : проект Закону України від 31.12.2013 р. № 3850. – Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG2YU00I.html

7. Про лікарське самоврядування [Електронний ресурс] : проект Закону України. – Режим доступу : <http://www.umj.com.ua/article/9225/proekt-zakonu-ukraini-pro-likarske-samovryaduvannya>

8. Щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 4, 8, 10, підпункту “б” підпункту 2 пункту 13, пунктів 14, 17 розділу 1 Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та сприяння інвестиційній діяльності у будівництві” : Рішення Конституційного Суду України від 3 лютого 2009 р. у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим // Офіційний вісник України. – 2009. – № 11. – Ст. 342.

9. Щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців сьомого, одинадцятого статті 2, статті 3, пункту 9 статті 4 та розділу VI11 “Третейське самоврядування” Закону України “Про третейські суди” : Рішення Конституційного Суду України від 10 січня 2008 р. у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України (справа про завдання третейського суду) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 28. – Ст. 903.

УДК 351:37.046.16

С. М. Домбровська, доктор наук з державного управління, завідувач науково-дослідної лабораторії управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Т. А. Луценко, здобувач науково-дослідної лабораторії управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ВИШІВСЬКОЇ НАУКИ

Проаналізовано напрями та механізми державної підтримки розвитку вишівської науки. Вдосконалено теоретичні підходи до розвитку системи державного управління наукою. Проаналізовано сучасний стан розвитку наукової та науково-технічної діяльності в Україні. Розглянуто механізми розвитку державної підтримки науки. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення забезпечення державного регулювання наукової та науково-технічної діяльності в Україні.

Ключові слова: державне регулювання; наука; науково-дослідні та дослідно-конструкторські праці; науково-технічна діяльність; наукові дослідження.

© С. М. Домбровська, Т. А. Луценко, 2015

In the article the directions and mechanisms of state support of higher educational establishment's science. Improved theoretical approaches to the development of public administration science. Analyzed the current state of scientific and technical activity in Ukraine. The mechanisms of state support for science. Suggestions for improving state regulation of scientific and technological activities in Ukraine.

Key words: state regulation; science; research and development works; scientific and technical activities; scientific research.

Постановка проблеми. Наука вищої школи – важливий елемент системи генерації знань. Вона пов'язує фундаментальну освіту та можливість гнучко реагувати на потреби у кадрах за пріоритетними для країни напрямми, розвиток інтелектуальних здібностей майбутніх фахівців і відтворення наукових шкіл. Нині необхідно трансформувати сектор вишівської науки у значний складник національної інноваційної системи, водночас сприяючи підвищенню рівня вищої освіти.

Відповідно до напрямів розвитку української науки основні принципи державної наукової політики такі:

- ґрунтується на вітчизняному науковому потенціалі;
- свобода наукової творчості, послідовна демократизація наукової сфери, відкритість і гласність під час формування й реалізації наукової політики;
- стимулювання розвитку фундаментальних наукових досліджень; збереження та розвиток провідних вітчизняних наукових шкіл; створення умов для здорової конкуренції, а також підприємництва у сфері науки й техніки, стимулювання і підтримка інноваційної діяльності;
- створення умов для організації наукових досліджень і розробок з метою забезпечити необхідну обороноздатність і національну безпеку країни;
- інтеграція науки й освіти, розвиток цілісної системи підготовки кваліфікованих наукових кадрів усіх рівнів;
- захист прав інтелектуальної власності дослідників, організацій і держави;
- забезпечення безперешкодного доступу до відкритої інформації і права вільного обміну нею;
- розвиток науково-дослідних і дослідно-конструкторських організацій різних форм власності, підтримка малого інноваційного підприємництва;
- формування економічних умов для широкого використання досягнень науки, сприяння поширенню ключових для української економіки науково-технічних нововведень;
- зростання престижності наукової праці, створення гідних умов життя та праці вчених і фахівців;
- пропаганда сучасних досягнень науки, їх значущості для майбутнього України;
- захист прав та інтересів українських учених за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальна розробка механізмів державного регулювання розвитку науки, зокрема визначення рівня їх ефективності в кожному окремому випадку.

Проблеми державного регулювання наукової й науково-технічної діяльності та механізмів фінансування науки розглянуто в працях сучасних науковців і практиків [1–3].

Мета статті – з'ясувати механізми підвищення ефективності державної підтримки розвитку вишівської науки.

Виклад основного матеріалу. Серед заходів підвищення ефективності науки важлива модернізація системи підготовки атестації кадрів вищої кваліфікації: аспірантури, докторантури, розвитку коопераційних зв'язків науки ВНЗ з академічними та прикладними науковими організаціями, адже інтеграція науково-освітньої діяльності ефективна не лише у межах вишів, але й у кооперації з організаціями, які нинішнього часу належать до різних секторів, а також синхронізації різних заходів для розвитку освіти, вишівської науки, інтеграції науки й освіти (їх реалізують через чинні державно-цільові програми).

Існує три джерела фінансування: держава (може фінансувати не лише бюджетні наукові організації, але й власні цільові програми), приватний бізнес, який має значні відмінності. Це великі компанії з власними науково-дослідними центрами, але не в Україні, а на Заході. Фінансові інститути – це венчурні фонди прямих інвестицій і добродійні організації, які видають грант і фінансують дослідження, пов'язані з гуманітарними програмами. Гранти надають комерційним організаціям, великим компаніям, зокрема, науці ВНЗ і незалежним лабораторіям, які ведуть прикладні дослідження. Друга частина фінансування – фінансування досліджень, котрі мають комерційний результат на певному етапі їх проведення. Це фінансування надається, як правило, у рамках корпорацій своїм науково-дослідним центрам. У разі прикладних досліджень на ранніх стадіях певним чином і тут фігурують гранти й, звичайно, комерціалізація як залучення засобів, акціонерного капіталу, притягненого капіталу або продажу майбутніх результатів досліджень [2, 67].

Характерна ознака сучасного світового господарського розвитку – перехід провідних країн на новий етап формування інноваційного суспільства, тобто побудови економіки, що ґрунтується переважно на генерації, поширенні та використанні знань. Унікальні навички та здібності, вміння адаптувати їх до умов діяльності, що постійно змінюються, висока кваліфікація стають провідним виробничим ресурсом, головним чинником матеріального достатку і громадського статусу особи й організації. Інвестиції в інтелектуальний (людський) капітал перетворюються в найефективніший спосіб розміщення ресурсів. Нематеріальним активам належить дедалі більша фінансова частина у фірмах і корпораціях. Інтенсифікація виробництва та використання нових науково-технічних результатів сприяла різкому скороченню інноваційного циклу, прискоренню темпів оновлення продукції та технологій.

Місце України у світових інноваційних процесах досі не відповідає її інтелектуальному та освітньому потенціалові. Подальша консервація наявної ситуації може спричинити втрату перспектив зростання національної конкурентоспроможності на світових ринках наукомісткої продукції, безповоротне відставання під час переходу провідних світових держав на технології постіндустріальних устроїв.

Система формування пріоритетів бюджетного фінансування неефективна. Існує недооцінка фундаментальної науки як базового компонента розвитку національної інноваційної системи. Водночас за рахунок засобів державного бюджету фінансується велика кількість прикладних розробок, що не мають перспективи попиту на внутрішньому та глобальному ринках. Відсутність дійових державних механізмів реалізації визначених державою пріоритетів науково-технологічного розвитку, а також об'єктивних критеріїв оцінки результатів діяльності наукових організацій не дозволило сконцентрувати ресурси на підтримці провідних інститутів, університетів, науково-педагогічних шкіл і забезпеченні випереджального розвитку їхньої матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу.

У рамках низки урядових рішень і програм неодноразово намагалися сформувати цілісну державну політику з підтримки й розвитку української науки, а також адекватні виклики глобалізації, інституційного середовища й організаційно-правових форм здійснення підприємницької діяльності у цій сфері. Проте донині тенденції технологічного відставання

Механізми державного управління

багатьох галузей економіки досі не здолано. Інтелектуальний потенціал суспільства задіяний у виконанні ключових завдань розвитку країни недостатньо ефективно.

Як наслідок, інноваційній сфері України досі притаманні:

- низька інноваційна активність значної частини підприємств реального сектора економіки;

- дисбаланс у розвитку, відсутність економічної взаємодії між певними елементами інноваційної інфраструктури, тож неефективність механізмів трансферу знань і нових технологій на внутрішній і світовий ринки;

- низька капіталізація наукових результатів, котра спричиняє недостатню привабливість наукових організацій та інноваційно-активних підприємств як об'єкта інвестицій і кредитування;

- нерозвиненість економічних і правових механізмів введення результатів інтелектуальної діяльності в господарський обіг [1, 127].

Така ситуація зберігається на тлі того, що в Україні сформувалася система реалізації найважливіших інноваційних проектів державного значення, котра ґрунтується на пайовій участі державного бюджету (фінансування стадії НДОКР) і позабюджетних джерел (освоєння у виробництві й організація випуску продукції), отже, зараз:

- удосконалюється нормативно-правове забезпечення, посилюється державна підтримка інноваційної діяльності;

- покращується система прямої державної підтримки малих інноваційних підприємств;

- сформована система та механізми державної підтримки наукових грантів, які вирізняються пріоритетним розвитком інноваційної діяльності, її інфраструктури;

- розвиваються нові для національної інноваційної системи недержавні форми: незалежні дослідні центри (орієнтовані на зарубіжний ринок), малі інноваційні підприємства (в тому числі консалтингові фірми);

- розвинувся науково-дослідний комплекс у великих корпорацій (корпоративна наука);

- формується здатна до саморозвитку інноваційна підсистема в рамках сектора фундаментальних досліджень передусім на базі організацій з високим науковим потенціалом та інших академій наук, що мають державний статус;

- почалося створення регіональних і галузевих структур кластерного типу, котрі сприяють значному підвищенню ефективності взаємодії підприємств приватного високотехнологічного сектора економіки та наукових організацій.

Однак загалом брак дійових механізмів реалізації державою пріоритетних напрямів розвитку науки, технологій і техніки України призвели більшість наукових організацій до провадження “політики консервації і виживання” замість “політики розвитку”.

Як свідчить практика провідних країн світу, а також український досвід, вища освіта й наука (зокрема фундаментальна) як спеціалізовані сфери діяльності без взаємної інтеграції та тісної взаємодії з реальним сектором економіки втрачають дієздатність і стають менш самодостатніми. Відсутність наукової бази для реалізації програм вищої освіти призводить до того, що випускники ВНЗ часто неконкурентоздатні на ринку праці. Водночас наукові організації практично втратили джерела відтворення кадрового потенціалу через відсутність припливу молодих фахівців. Відособлене існування наукових і освітніх структур знижує потенціал їх розвитку, зменшує внесок у перетворення економіки та суспільства, перешкоджає повноцінному входженню у світовий науково-освітній простір. Нині в Україні наукові організації та виші створюються, функціонують і керуються практично без урахування взаємних потреб, форми їх інтеграції не відповідають потребам сучасної ринкової економіки, не мають адекватного правового забезпечення та державної підтримки [2, 134].

Кінцева мета інтеграції науки й освіти – кадрове забезпечення національної інноваційної системи України та економіки країни загалом. Інтеграція наукової й освітньої діяльності має виконувати такі завдання:

- підвищення якості освіти й підготовки науково-технічних кадрів, що мають сучасні знання на рівні новітніх досліджень;
- залучення та закріплення талановитої молоді в науці й освіті;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів, кадрових, інформаційних і матеріально-технічних ресурсів наукових організацій і ВНЗ під час проведення фундаментальних і прикладних досліджень та підготовки наукових кадрів;
- активізацію взаємозв'язків з підприємницьким сектором економіки та корпоративною наукою, процесів комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок, передачі технологій у реальний сектор економіки [3, 29].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Заходи державної підтримки інтеграційних процесів у сфері науки й освіти слід зосередити на таких напрямках:

1. Створення адекватної правової бази, що забезпечує можливість формування й ефективного функціонування різних форм інтеграції науки й освіти, регулювання відносин, що виникають при цьому, усунення наявних адміністративних і правових бар'єрів.

2. Сприяння інституційному розвитку науково-освітніх структур:

- пріоритетна підтримка провідних дослідних університетів як найбільших державних науково-освітніх організацій шляхом установлення підвищених нормативів фінансування, що охоплюють у тому числі дослідну роботу викладачів, оновлення приладової й інформаційної бази, кадровий розвиток;

- створення мережі науково-освітніх об'єднань для реалізації освітніх програм і/або проведення наукових досліджень (в останньому випадку – центрів передових досліджень, які формуються шляхом об'єднання, академічних і галузевих наукових колективів вишів, фінансованих на конкурсній основі);

- використання освітнього потенціалу провідних наукових організацій (у тому числі інститутів академії наук, що мають державний статус) через відкриття при них магістратів, базових кафедр, спільних науково-дослідних лабораторій;

- створення інноваційних консорціумів, що об'єднують ВНЗ, наукові організації, підприємства й, можливо, фінансові структури;

- розширення практики спільної участі науково-дослідних інститутів та вишів у конкурсах на отримання грантів і замовлень на НДОКР, спільних наукових видань, стипендій тощо;

- формування спільних вчених рад із наукових напрямів, спеціалізованих рад із присвоєння вченого звання на базі науково-дослідних інститутів і ВНЗ.

3. Уведення нових інструментів бюджетного фінансування для підтримки інтеграційних процесів у сфері науки й освіти разом із комплексом необхідних заходів щодо підвищення ефективності використання бюджетних коштів у сфері науки (перегляд структури бюджетних витрат на користь конкурсного фінансування, у тому числі з виділенням засобів на інституційний розвиток ефективних організаційних форм наукової й освітньої діяльності; скорочення числа наукових установ, що фінансуються за кошторисом; концентрація коштів на пріоритетних напрямках розвитку науки, технологій і техніки України та пріоритетах технологічного розвитку; перехід до довгострокових великих комплексних проектів; розвиток системи грантів тощо), а також:

- фінансування на конкурсній основі мережевих проектів (консорціумів) для створення стійких взаємозв'язків між вишами та науковими організаціями, формування інноваційних кластерів із залученням бізнесу;

Механізми державного управління

- цільове фінансування середньострокових (на 3–5 років) програм розвитку науково-освітніх структур (дослідних університетів, науково-освітніх центрів, центрів передових досліджень, базових кафедр і лабораторій), які забезпечують розвиток академічних досліджень, матеріальної, приладової та інформаційної бази, підвищення кваліфікації й академічну мобільність учених і викладачів, у вигляді інституційних грантів зі створенням необхідної правової основи.

4. Розвиток кадрового потенціалу:

- надання молодим ученим і викладачам великих грантів для проведення досліджень, придбання наукового обладнання, підготовки та реалізації інноваційних освітніх програм, створення малих стартових фірм на строк до 5 років;

- формування спеціальної програми підтримки молодіжних дослідницьких колективів і студентських конструкторських бюро у вишах (із залученням учених з академічних і галузевих науково-дослідних інститутів);

- реалізація схем мобільності кадрів між науково-дослідними інститутами, ВНЗ, підприємствами.

5. Інфраструктурне забезпечення інтеграційних процесів у сфері науки й освіти, а також:

- передача науково-освітнім структурам будівель, устаткування та іншого майна, що вивільняється під час реструктуризації державних наукових установ;

- створення центрів колективного користування науковим устаткуванням (у тому числі на базі унікальних наукових установок), телекомунікаційних мереж, спільних центрів науково-технічної інформації, випробувальних полігонів тощо;

- формування єдиної інноваційної інфраструктури на базі ВНЗ і державних наукових установ та організацій (центрів передачі технологій, науково-технологічних парків, консалтингових фірм, бізнес-інкубаторів тощо), підтримка створення малих стартових інноваційних фірм;

- реалізація освітніх програм у галузі інноваційного менеджменту.

Інтеграційні процеси у сфері науки й освіти можуть набувати різних форм і мати інституційний, програмний або кластерний характер. Водночас основна умова до всіх форм інтеграційних структур – високий рівень наукових досліджень та освітньої діяльності.

Головне завдання, котре мають виконати науково-дослідні університети, – відродити науку вишів. Крім того, що ВНЗ ведуть мало досліджень, навіть ті результати, яких вони досягають, дуже рідко доходять безпосередньо до виробництва. Науково-дослідні університети повинні забезпечувати не лише високий рівень освіти, але й належний рівень дослідних робіт.

Список використаних джерел:

1. Жабенко О. В. Державна освітня політика в умовах європейської інтеграції / О. В. Жабенко // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз : матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Т. 2. – С. 126–128.

2. Кобець А. С. Державна політика інтеграції освіти і науки України в системі інноваційної економіки: засади, механізми управління, напрями забезпечення : [монографія] / А. С. Кобець. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 472 с.

3. Марцин В. Вища школа України на шляху трансформації у європейський освітній простір / В. Марцин // Вища школа. – 2007. – № 5. – С. 27–35.